

?İLAHİ ADALET NEDİR

<"xml encoding="UTF-8?">

İLAHİ ADALET NEDİR?

Niçin Allah'ın sıfatları arasında "Adalet", usul-ü dinin müstakil bir cüzü sayılmıştır? Adalet ile eşitlik arasındaki farklar nedir?

1-Niçin bütün sıfatların arasından adalet seçilmiştir?

Bu bahiste her şeyden önce şu noktanın aydınlanması lazımdır: Niçin Allah'ın sıfatlarından biri olan adalet, alimler tarafından dinin beş esasıdan biri olarak kabul edilmiştir? Allah (c.c) Alim'dir; Kadir'dir; Adil'dir; Hakim'dir; Rahman ve Rahim'dir; Ezeli ve Ebedi'dir; (Halık) Yaratıcı ve Rezzak'tır. Neden, bütün sıfatların arasından yalnızca adalet seçilmiş ve dinin beş esasıdan biri olmasında karar kılınmıştır? Bu önemli sorunun cevabında birkaç noktaya dikkat etmek gerekir:

A- Allah'ın sıfatları arasında adalet öyle bir öneme sahiptir ki, bir çok diğer sıfatlar ona tabi olurlar. Adaletin temelinde kelimenin geniş manasıyla, her şeyi kendi yerinde karar kılmak vardır. Buna göre, Hakim, Rezzak, Rahman, Rahim ve diğer bütün sıfatların esası Adalettir. B- Ahiret meselesi de, geçmiş bahislerde geçtiği gibi yine ilahi adaletle dayalıdır. Peygamberlerin risaleleri, imamların mesuliyetleri de yine ilahi adaletle irtibatlıdır. C-İslam'ın ilk asırlarında ilahi adaletle dair bazı ihtilaflar hasıl olmuştur. Ehl-i Sünnet Müslümanlarından Eş'ari denilen bir grup, Allah'ın adaletini toptan inkar ettiler. "Allah hususunda adalet ve zulüm mefhumundan bahsedilmez. Bütün mevcudat alemi, O'nun mülküdür ve O'nunla alakalıdır. Bundan dolayı yaptığı her şey adaletin kendisidir. "deliller. Bunlar, aklın iyi ve kötüyü seçebileceğine inanmıyor ve "Bizim aklımız kendi başına iyiyi ve kötüyü seçemez" diyorlardı. Ehl-i Sünnet'ten Mu'tezile diye isimlendirilen bir diğer gurup ve Ehl-i Beyt Mektebi, Allah (c.c) hakkında adalet esasına inanıyorlar ve "Her halükârda o kesinlikle zulmetmez" diyorlardı. Birbirinden ayrılan bu iki gruptan ikincisini, adaleti kendi mezheplerinin alameti olarak saymaları sebebiyle "Adliye", birinci grubu da "Gayri Adliye" diye isimlendirdiler. Ehl-i Beyt Mektebi, Adliye grubundandır. Ehl-i Beyt Mektebi, adliye grubu arasındaki diğer fırkalardan kendi grubunu ayırt etmek için, imameti de usullerinden biri olarak saydı. Bu esasa binaen nerde olursa olsun, "Adl" ve "İmametten" bahsedildiğinde bu, "Ehl-i Beyt Mektebi, İmamiye-Caferi mezhebine" dalalet etmektedir. D- Dinin cüzleri, aynı zamanda usulü dinden yansıyan birer nur parçasıdır. İlahi adaletin nuru da beşeri toplumlar da fevkalâde tesirli bir unsurdur. Beşeri toplumların en mühim esasını ilahi

adalet teşkil eder. Allah'ın zatve sıfatlarının tevhidi ile ibadetteki tevhidi nasıl ki beşeri toplumlar da vahdetin, birliğin ve ittihadın nuru oluyor ve safları düzenleyip, intizama sokuyorsa, adalet esasını dinin esaslarından biri olarak kabul etmek de, beşeri toplumlarda adaleti yaşatmanın ve zulmün her çeşidi ile mücadele etmenin bir sembolünü teşkil etmiş olur. Peygamberlerin ve İmamların rehberliği de yine toplumda ki Hakiki rehberliğin ilham kaynağıdır. Bu esasa binaen bütün varlıklar alemine hakim olan Allah'ın adaleti, insan toplumlarında adaletin lüzumuna bir sembol ve işarettir. Büyük mahlukat alemi, adaletle kaimdir ve beşeri toplumlarda adalet olmadan varlıklarını kesinlikle sürdüremeyeceklerdir. 2- Adalet Nedir?

Adaletin iki manası vardır:

1-Bu kelimenin geniş manası daha önce de dediğimiz gibi her şeyin kendi yerli yerine konulması, diğer bir tabirle dengeli ve eşit olmasıdır. Bu manasıyla Adalet, gezegenlerde, atomun yapısında, insan vücudunun binasında, bütün bitkilerde, canlılarda ve bütün varlık aleminde hüküm sürmektedir. Bu, aynı Peygamber (s.a.a)'in buyurmuş olduğu hadis-i şeriflerinde ki mana gibidir şöyle buyurmaktadır: "Semavat ve arz (gökler ve yer) adaletle ayakta durmaktadır." Misal, yerkürenin "çekme" ve "itme" kuvveti dengesini yitirir, bunlardan biri diğerine üstün gelirse, yerküre ya güneş tarafından çekilir, tutuşup yok olur veya yörüngesinden çıkıp fezada kaybolup yok olur ve kainatımız alt üst olur. Bu manasıyla Adalet, şair'in meşhur şiirinde söylediği gibidir. "Adalet nedir? Yerli yerine koymaktır.

Zulüm nedir? Kendi yerinde olmamaktır.

Adalet nedir? Ağaca su vermektir.

Zulüm nedir? Dikenin sulamaktır."

Açıktır ki, suyu bir gülün veya meyve ağacının dibine dökmek, suyu yerinde harcamaktır. Bu adaletinde ta kendisidir. Fakat suyu faydasız ot ve dikenlerin dibine dökmekse onu yersiz harcamaktır. Buda zulmün ta kendisidir. 2- Adaletin diğer manası, şahısların hukukuna riayet etmektir. Bunun karşı noktası da zulmüdür. Başkasının hakkını alarak, haksız yere kullanmak veya birinin hakkını alarak, haksız yere kullanmak veya birinin hakkını vermek, bazılarının hakkını vermemektir. Açıktır ki, ikinci mana özel, birinci mana geneldir. Ancak, dikkat edilmesi gereken, Allah (c.c) hakkında her ne kadar ikinci mana daha fazla gözetilse de iki manada doğrudur ve geçerlidir. Allah'ın adaletinin manası şudur: "Ne kimsenin hakkını zayi eder, ne kimsenin hakkını diğerine verir ve nede kulları arasında ayırım yapar. O tam manasıyla adildir. "O'nun adaletinin delillerini ileride anlatmaya çalışacağız." İster zulüm olsun, ister birinin hakkını gasp etmek, almak olsun, yada birinin hakkını diğerine vermek ve ayırım yapmak olsun, Allah'ın pak ve temiz zatı hususunda geçerli olamaz. O. her halükârda iyi amele ceza vermez, kötü işe de teşvik etmez. Hiç kimseyi başkasının günahıyla hesaba çekmez. Kuruyla yaşı asla beraber yakmaz.

Hatta, büyük bir toplulukta bir kişi dışında hepsi günahkar olsa bile Allah, o günahkarlarla birlikte ceza çekmez. Eş'arilerin;" Eğer Allah, bütün peygamberleri cehenneme ve bütün günahkarları cennete koysa bu zulüm değildir" demesi saçma, çirkin ve seviyesiz bir sözdür.

Hurafelere ve taassuba bulaşmamış herkesin akli bu sözün kötülüğüne şahitlik eder. 3- Adaletle,eşitlik arasındaki fark konusunda, işaret edilmesi gereken diğer bir nokta da şudur:

Bazen, adaletle eşitlik karıştırılmakta ve adaletin eşitliğe riayet etmek olduğu zannı hakim olmaktadır. Halbuki hakikatte öyle değildir. Adalette, her zaman eşitlik şart değildir. Bilakis müstahak olmak ve liyakat dikkate alınır. Mesela: Bir sınıftaki öğrenciler arasında adalet, onların hepsine aynı notu vermek değildir. Yine, iki işçi arasında adalet bunların her ikisinde de aynı miktar da maaş vermek değildir. Tersine her öğrenci layık olduğuna ve yazdığına göre not almalı, her işçi yaptığı işe ve faaliyete uygun ücret almalıdır. Tabiat aleminde de yine adaletin geniş anlamı budur. Bir balının kalbi, takriben bir ton ağırlığındadır. Bir küçük serçenin kalbiyle (belki bir gram bile değildir) eşit olsaydı adalet olmazdı. Eğer, büyük ve çok yüksek bir ağacın kökleriyle, çok küçük bir fidanın kökleri aynı olsaydı adalet değil, ta zulmün kendisi olurdu. Adalet her varlığın hak ölçüsüne, kabiliyetine ve liyakatine göre pay sahibi olmasıdır.

İLAHİ ADALETİN DELİLLERİ

Akl Yoluyla İyi ve Kötü

Her şeyden önce şunu bilmek gerekir; aklımız eşyayı, önemli bir dereceye kadar idrak edebilir.

(Bu, alimlerin "akıl yoluyla bilinen iyi ve kötü" şeklinde izah ettikleri bir meseledir).

Misal olarak, adalet ve ihsanın iyi; zulmün ve cimriliğin de kötü olduğunu biliyoruz. Hatta bunları bize din haber vermeden de anlayabiliriz. Gerçi bazı diğer meselelerde vardır ki; onları idrak etmeye aklımız kafi gelmez. Ancak ilahi rehberler ve peygamberler aracılığı ile onları idrak edebiliriz. Bunun için, eğer Müslümanlardan Eş'ari denilen bir grup "iyi ve kötülüğün akılla bilinebileceğini" inkar etse, iyi ve kötüyü hatta adalet, zulüm ve bunun gibi sıfatları tanımanın yolunu yalnızca dinle bağımlı kabul etmişlerse bile bu apaçık bir hatadır. Öyle ki eğer bizim aklımız iyi ve kötüyü seçecek durumda olmasaydı, Allah (c.c)'ın mucizeyi yalancı bir kişide zuhur ettirmeyeceğini nereden bilecektik? Ama yalan, kötü ve çirkindir. Bu sıfatın vaatlerinin hak, bütün sözlerinin doğru olduğunu ve her halükârda yalancı bir insanın istifadesine vermeyeceğini de biliriz. bunun için şariat ve dinde mevcut olan şeylere güvenilebilir. Buna dayanarak şu neticeye varırız: Akılla iyi ve kötünün bilinebildiğine inanmak din ve mezheptir.

Şimdi Allah'ın adaletinin delillerine dönelim. Bu hakikate ulaşabilmek için şunları bilmemiz gerekir.

Zulmün Kaynağı Nedir?

Zulmün kaynağı aşağıdakilerden biridir:

Cehalet: Bazı hallerde, zalim olan kişi gerçekten ne yaptığını bilmez. Birinin hakkını çiğnediğini bilmez ve yaptığı işten tamamen habersizdir.

İhtiyaç: Bazı hallerde, başkalarının elindeki şeylere olan ihtiyaç, insana böyle şeytani bir iş yaptırmayı hususunda vesvese verir. İhtiyacının olması halinde ise böyle bir lüzum yapmaya meyli olmayacaktır.

Acizlik ve güçsüzlük: Bazı hallerde insanın başkasının hakkını eda etmeye gücü ve kudretin olmaması sebebiyle gayri ihtiyari olarak zulüm yapar.

Bencilik, öç alma ve intikam: Bazen yukarıdaki hallerden hiç birisi yoktur. Ama, bencilik, insanın başkalarının hakkına tecavüz etmesine sebep olur. Veya intikamcılık ve öç alma hissi onu zulme, kötülüğe iter veya bencillik ruhu başkalarının hakkına tecavüze sebep olur. Ve bunlara benzer diğer misaller...

Ama şuna dikkat edilmelidir ki; kötü sıfatlar, eksiklik ve noksanlıkların hiçbirisini Allah'ın mukaddes zatında bulunmaz. Çünkü O her şeyi bilir, her ihtiyaçtan münezzeh, her şeye kadir ve herkese karşı latif (şefkatli)'dir.

Böyle olunca da bir zulüm yapmasının manası yoktur.

O, sonsuz bir vücuttur. O'nun kemali sonsuzdur, hudutsuzdur. Öyle bir Zat'tan, hayır adalet, kemal ve rahmetten başka bir şey kaynaklanamaz. Eğer kötü amel işleyen insanlara bir ceza veriyorsa; bu, hakikatte onların amellerinin neticesidir. Alkol ve uyuşturucu madde kullandıkları için çeşitli hastalıklara duçar olan insanların kötü amellerinin neticesini gördükleri gibidir.

Kur'an-ı Kerimde şöyle buyurmaktadır:

"Sizin cezanız, yaptıklarınızdan başka bir şey midir?" (Nahl, 90)

Kur'an ve Allah'ın Adaleti

Kur'an-ı Kerim'in ayetlerine müracaat edilerek incelendiğinde bu mesele üzerinde çok durulduğunu görmek mümkündür. Kur'an, bir yerde şöyle buyurmaktadır:

"Allah, insanlara zulmetmez fakat insanlar kendi nefislerine zulmederler." (Yunus, 44)

Bir diğer yerde ise şöyle buyruluyor:

"Allah, zerre kadar dahi zulmetmez." (Nisa, 40)

Hesap günü ve adilane ceza hususunda der ki:

"Kıyamet günü için, adalet terazilerini koyarız ki hiç bir nefis hiçbir zulme uğramasın." (Enbiya, 47)

[Dikkat etmek gerekir ki mizandan (terazi) kasıt, iyi ve kötüyü tartacak bir vesiledir. Dünya terazileri gibi bir terazi değildir.]

Adil ve Adalet Davet

"İnsan sıfatının Allah'ın sıfatlarından bir nur olması ve ilahi sıfatların insanı toplulukta nur saçması gerekir" demiştik. Bu da Kur'an-ın, Allah'ın adaleti hususunda dayanağı miktar kadar, insani topluluklarda adil, adalet merhumlarına ve fert-fert insanlara önem vermeye mutabıktır.

Kur'an-ı Kerim, tekrar, tekrar zulmü, toplumların yok olması ve fesada uğramasının sebebi olarak tanıtır ve zalimlerin geleceğini, en kötü ve en acı gelecek olarak sayar. Kur'an, geçmiş kavimlerin kıssalarında, defalarca bu hakikati hatırlatır ki: Bakın zulm sebebiyle nasıl ilahi azaba yakalandılar ve yok oldular. Bundan korkun ki siz de, böyle bir zulm sebebiyle, böyle bir geleceğe ulaşıverirsiniz. Kur'an açıkça ve köklü bir asıl olarak der ki:

"Allah, Adaleti, insanı ve yakın akrabaya yardım etmeyi emreder. Fesat, münker (kötülük) ve zulümden nehyeder." (Nahl, 90)

Dikkat edilmesi gereken bir noktada şudur ki: Nasıl zulm etmek kötü bir şeyse, zulmü kabul etmek ve zulme rıza göstermek de İslam nazarında yanlış bir şeydir. Bakara suresi 279. ayette şöyle denmektedir: "Ne zulmedin, ne de zulmü kabul edin"

Esasen, zalimlere teslim olmak, zulmü ve zulmün yayılmasını teşvik ederek yardım etmektir.

FELAKET VE ŞERLERİN FELSEFESİ

En eski zamanlardan bu güne kadar Allah'ın adaleti hususunda cahillerden bir gurup, öyle meseleleri ortaya attılar ki, kendi akidelerine göre bunlar Allah'ın adaletiyle uyuşmazlar. Bazı zamanlar bu meseleleri yalnızca adaleti inkar etmek için bir delil kabul etmekle kalmadılar.

Allah'ın varlığını inkar etmede bir delil olarak da ileri sürdüler.

Tufanlar, zelzeleler ve diğer umumi musibet ve belalar bu meseleler cümlesindendir. İnsanlar arasında görülen farklar ve yine insanın, nebatın veya diğer mevcudatın müptelâ olduğu afetler de bu türdendir.

Bu konu, bazen maddeci ve materyalistler karşısında Allah'ın varlığını ispatlamada ve bazen de "Allah" bahsinde söz konusu edilir. Biz de onu bu bahiste anlatacağız. Bu fikirlerin ne derecede ters ve yanlış olduğunu görebilmek için, bu zeminde geniş bir şekilde bu konuya girip aşağıdaki noktaları dikkatli bir şekilde incelememiz gerekecek

Nispi Hüküm Verme ve Sınırlı Malumatlar:

Umumda hepimiz hüküm vermede ve inançlarımızı belirlemede eşyanın bizimle olan alakasına dayanırız. Mesela, filan şey uzak veya yakındır desek, bu o şeyin bize nispetle olan durumuna dayalıdır. Veya filan kişi kuvvetli veya zayıftır desek, bizim için bulunduğumuz ruhi veya cismi hale göre o kişi öyle bir değer ve konuma sahiptir.

Hayır, şer, felaket veya bela konusu ile ilgili meselelerde de halk çoğunlukla böyle bir hüküm yürütür. Mesela, bir bölgeye yağmur yağmışsa, bu yağmurun genelindeki fayda ve zararına bakmayız, özellikle kendi evimiz, tarlamız, yaşadığımız bölge veya çoğunlukla bulunduğumuz

şehre olan etkisine bakarız. Eğer olumlu bir etkisi varsa, bize göre bu ilahi bir nimettir. Değilse adını "bela" koyarız. Mesela, eski bir binayı yeniden kurmak için yıktıklarında, eğer bizim nasibimiz sadece toz altında kalmaksa o zaman buna kötü bir iş deriz. Halbuki, gelecekte bir hastane yapılacağını ve nice insanların ondan istifade edeceğini düşünmeyiz bile. Yağmur misalinde yağmurun genel bir bölgede olumlu etkiler bırakmış olması ihtimalinde olduğu gibi. Olağan ve yüzeysel değerlendirmede yılan sokmasını bir felaket kabul ettiğimiz bu sokma ve zehirin o hayvan için bir müdafaa vesilesi olduğunu düşünmeyiz ve hatta bu zehirden hayat kurtaran nice ilaçların yapıldığını ve binlerce insanın kurtarıldığını da bilmeyiz.

Bunun için eğer hataya düşmek istemiyorsak, kendi sınırlı bilgilerimizle hüküm vermemeliyiz. Ve hüküm verirken, eşyanın bizimle olan alakasını esas almamalıyız. Bilakis bütün yönleri dikkate almalı ve çok yönlü bir değerlendirme yapmalıyız.

Usulden, kainattaki hadiseler bir zincirin halkaları gibi birbirine geçmiş bir haldedirler. Bugün, bizim şehrimize tufan ve sel gibi yağın yağmur bu uzun zincirden bir halkadır ve diğer hadiselerle de tamamen irtibatlı bir şekildedir. Aynı şekilde, geçmişte olup biten ve gelecekte olacak olaylarda birbirleriyle irtibatlıdır.

Netice olarak: Parmağı, küçük bir mesele üzerine koymak ve onun üzerinde bir hükme varmak akıldan ve mantıktan uzaktır, diyoruz. Üzerinde kesin olarak durulması gerekli olan, mutlak şerdir. Ama eğer bir şey bir çok yönden hayır ve bir şer ise, onun hayrı üstün gelir. Bir cerrahi ameliyatı bir çok yönden rahatsız edicidir, fakat birçok yönden de faydalıdır. Bunun için, bu ameliyat rahatsızlıklara sebep olsa da nispi bir hayırdır.

Daha fazla açıklama getirmek için, deprem örneğine bakalım. Bir çok noktadan depremin büyük hasarlar ve yıkımlar meydana getirdiği doğrudur ama, eğer bu zincirin diğer halkalarla irtibatına bakarsak, görüşümüz değişecektir. Acaba deprem yerküre içerisindeki buhar ve hareketler sebebiyle midir, yoksa ayın yerküredeki bazı kısımları kendine çeken ve ara sıra bırakan med ve cezir- çekiminden mi, yoksa bunların her ikisine mi bağlıdır? Bu konuda uzmanlar değişik görüşler ileri sürmüşlerdir.

Fakat bunlardan hangisi olursa olsun, diğerlerinin tesirini de göz önüne almak gerek. Yani bugün en büyük enerji kaynağı olan petrolün oluşmasında, taşkömürü ve bunun gibi diğer madenlerin oluşumunda yerkürenin içindeki hareketin etkisinin olduğunu bilmemiz gerek. O zaman, bu deprem de nispi bir hayır olarak ele alınmalı.

Yine ayın çekim kuvvetiyle hasıl olan med ve cezir olayının denizlerdeki suyun temizlenmesinde, deniz canlılarının korunmasında, tatlı suların denize döküldüğü kuru sahillerin sulanmasında, etkili olduğunu görürsek, bununda bir nispi hayır olduğuna kanaat ederiz, işte burada bizim sınırlı görüş ve kısıtlı bilgilerimizden bu hayret verici hilkat alemindeki hüküm çıkarımımızın bu

durumlara şekil verdiğini görürüz. Her ne kadar bu hadiselerin birbiriyle irtibat ve bağı hususunda daha fazla düşünürsek, o konuda daha geniş bir görüşe ulaşırız. Kur'an-ı Kerim bize şöyle hitap ediyor: "Size ancak az bir ilim verildi" (İsra, 85)

Bu az ilimle hüküm vermede acele etmemek gerekir.

Kötü olaylar ve uyarılar. Hepimiz, nimete gömüldüğü zaman "gururlu ve bencilliğe" duçar olup bir çok önemli insani vazifeyi, unutkanlığa terk etmiş bir çok insan görmüşüzdür. Ve yine hepimiz, hayat okyanusunun sükunete erdiği zamanlarda, bir uyku hali ve gafletin insanın üzerine çöktüğünü müşahade ederiz. Eğer, bu hal devam etse, bu insanın sonu demektir. Şüphesiz hayattaki birçok rahatsız edici ve beklenmeyen hadisler de o gururu, uykuyu ve gafleti sona erdirmek demektir.

Şüphesiz, şoförlerin virajsız, yokuşsuz, inişsiz, dümdüz yollardan rahatsız olduklarını, böyle yollardan dolayı şikayet ettiklerini ve bu tür yolları tehlikeli olarak vasıflandırdıklarını duymuşsunuzdur. Çünkü bu tür yollarda şoförler, monoton bir halde kaldıklarından, uykuya dalar ve tehlikeye girerler. Hatta bazı ülkelerde, bu tür düz arazideki yollara suni bir takım virajlar ve buna benzer engellerin yapıldığı ve bu tür tehlikelerin önüne geçilmek istendiği görülmüştür.

İnsanın hayat yolundaki ilerleyişi de böyledir. Eğer hayatta inişler, çıkışlar olmazsa ve eğer bazı istenmeyen olaylar olmazsa, bu hal şüphesiz insanın Allah'tan, gelecekte kendisine tayin edilmiş insani vazifelerden habersiz ve düşüncesiz bir yaşantı sürmesine sebep olurdu.

Hiç bir zaman, bu açıklamalarla, insan kendi eliyle rahatsız edici olaylara sebep olması ve sorunlarla dolu bir geleceğe doğru yürümesi lazımdır, demiyoruz. Çünkü, bu tür hadiseler insan hayatında ister istemez vardır. Bilakis, diyoruz ki bu tür olaylardan bir kısmının felsefesi, insanda hasıl olan ve onun saadetini engelleyen gurur ve gafletin önünü almaktır. Fakat; tekrar ediyoruz; bu felsefe bir kısım hadiseler için geçerlidir, tamamı için değil, Çünkü diğer bir kısım hadiseler de vardır ki, Allah'ın izniyle, daha sonra onlar hakkında sohbet edeceğiz. Büyük ilahi kitabımız Kur'an-ı Kerim, bu hususta şöyle buyuruyor:

"İnkarlarından dönüp bize yalvarsınlar diye, onları darlık ve sıkıntı ile yakalayıp cezalandırdık. (En'am, 42)

HAYATTA VUKU BULAN HOŞA GİTMEYEN HADİSELERİN FELSEFESİ

Daha önce, bu konuya kusur bulan tenkitçi bir grubun, insanı zor durumda bırakan şerler, felaketler, hazmedilmez ağır olaylar gibi meseleleri, Allah'ın adaletini inkar etmek için, bazen de Allah'ın varlığını toptan inkar etmede bir bahane olarak kullandıklarını söyledik. Geçen bölümde, bu noktalara dair bir kısım tahlil ve incelemeler üzerinde durulduğunu gördük ve buna dair iki felsefi görüşü açıkladık. Şimdi bu bahsin devamına dikkatinizi çekeceğiz.

İnsan Sorunlar ve Zorluklar Arasında Olgunlaşır

Tekrar, kendi elimizle, sorunlar çıkarmamamız lazım diyoruz; ama bununla birlikte bu ağır, zor ve acı olayların, çoğu zaman irademizi kuvvetlendirip, kuvvetimizi artırdığından kuşku yok. Nasıl ki, demir, sıcaklık potalarında eritilip sulandırılarak çelikleştiriliyor ve daha dirençli oluyor. Savaş kötü bir şeydir, ama; bazen zor ve uzun bir savaş bir milletin yetiştirilmesinde önemli bir etken olabilir. Ayrılıkları birleştirir, geri kalmışlığı telafi eder. Meşhur batı tarihçilerinden birisi der ki: "Büyük bir kuvvetin kendilerine hücum ederek onları gafletten uyandırması ve harekete zorlaması sebebiyle, tarih boyunca, dünyanın değişik noktalarında büyük medeniyetler oluşmuştur.

Elbette ki her fert ve her toplum dünyanın zorlukları karşısında aynı mukavemete, dayanma gücüne sahip değildir. Bazıları yasa, karamsarlığa düşer, ve kötü neticelere ulaşır. Fakat müsait bir zemine sahip olan fertler ise, bu hadiseler karşısında daha fazla tahrik olup, heyecanla coşarak harekete geçer ve kendi zaaf noktalarını sürekli izale ederler.

Sonuç olarak, bu tür durumlarda insanların çoğu yüzeysel bir değerlendirmeye sadece zorlukları ve kötülükleri görürler fakat, müspet yönleri kavrayamazlar. Bütün kötü olayların bu istikamette olduğunu iddia etmiyoruz, ama en azından bir kısım hadiseler insanda böyle tesir bırakabilir.

Siz eğer, dünyadaki büyük şahsiyetlerin yaşantısını incelerseniz, takriben hepsinin büyük sorunlar ve rahatsızlıklar içerisinde büyüdüklerini görürsünüz. Bu umumi yaşantı içerisinde hiç bir zorlukla karşılaşmadan el üstünde şımartılarak büyütülen kimseler arasında kendini göstermiş, üst mevkilere ulaşmış kimseye çok az rastlanır; büyük bir askeri komutan olarak kendisini ispat etmiş olanlar uzun ve zorlu savaflara girmiş olanlardır. İktisadi alanda beyin sayılan şahsiyetler, dünya pazarlarının iktisadi açıdan büyük bunalım ve buhranlar geçirdiği dönemlerde, büyük ve güçlü siyasi şahsiyetler de ağır ve zorlu siyasi olaylar içerisinde yetişmiş olanlardır genellikle. Sözün kısası şudur; İnsan, acı ve ağır sorunların kucağında yetişip olgunlaşmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmaktadır:

"Bilin ki, sizin hoşlanmadığınız bir şeye Allah, çok hayır koymuş olabilir." (Nisa, 19)

Sorunlar Ve Zorluklar, Allah'ı Aramanın Sebebidir

Geçen bahislerde, vücudumuzun her bir uzvunun bir hedefi olduğunu gördük. Gözün, kulağın bir hedefi vardır; Kalp, beyin ve sinirlerden her biri, bir hedef için yaratılmıştır. Parmak izlerinin dahi bir felsefesi, hikmeti vardır. Buna binaen, bizim vücudumuz nasıl hedefsiz ve hikmetsiz olabilir? Yine geçmiş konularda, bu hedefin, insanın bütün sahalarda tekamüle ulaşmasından başka bir şey olmayacağını gördük. Şüphesiz ki bu kemale ulaşmak için insanın bütün varlığına şamil olacak derin bir terbiye, eğitim ve programa ihtiyacı vardır. Yine bu cihetten, Allah'ın insana

verdiği temiz tevhidi fitrata ilave olarak; ilahi kitaplarla, büyük peygamberleri, insanlığın önderliğini yüklenmeleri için göndermiştir. Yine bunun içerisinde, bu hedefi tamamlaması için, zaman, zaman kendisine yaptığı günahların neticesi tartılmalı, Allah'ın emrinden uzaklaşmanın neticesi olarak hayatında bazı zorluklara duçar olmalıdır ki, kendi kötü amallerini tanıyıp Allah'a yönelebilsin. Bu noktada, bu bela ve ağır olay ve sorunların bir rahmet ve ilahi bir nimet olma

noktasıdır. İşte bu merhalede Kur'an şöyle buyuruyor:

"İnsanların elleriyle kazandıkları (günahlar) yüzünden, karada ve denizde fesat çıktı. Belki dönerler diye, (Allah böylece) onlara, yaptıklarının bir kısmını tattırıyor." (Rum, 41)

Yukarıda söylediklerimize dikkat edilirse, zor ve acı hadiseleri "şer" kabul etme, onları "bela" olarak tabir etme ve ilahi adalete muhalif saymak, mantıktan ve akli delillerden çok uzak olduğu görülecektir. Çünkü, bu konuda ne kadar kafa yorulur ve üzerinde dikkatlice durulursa bunun

hikmetleri daha iyi anlaşılacaktır.

ŞERLER VE FELAKETLER FELSEFESİNE YENİDEN BİR BAKIŞ

Felaketler, zorluklar, şerler ve rahatsız edici olaylar Allah'ı tanıma ve tevhit konusunda, araştırmalar yapan kimseler için anlaşılması zor bir mesele olduğundan dolayı, biz yine bu konuları daha bir açıklamak; felaket ve şerlerin hikmetlerini daha fazla izah etmek istedik.

Zorluklar, İniş Çıkışlar ve Çileler Yaşantıya Ruh Verir

Belki bu nokta bazılarına ters gelebilir, ama nimetler devamlı ve monoton bir şekilde kalsa, kendi değerini kaybederdi. Bir odanın ortasına bir cisim konulur ve odanın her tarafından o cisme doğru aynı güçte ışık yöneltilirse ve oda ve cisim de yuvarlak ve parlak olursa o cismin kesinlikle görülemeyeceği bugün ispat edilmiştir. Zira, ışıkla gölgenin bir arada olması halinde cismin etrafındaki diğer eşyadan ayrılıp kendi boyutlarıyla görmemiz mümkün olmaktadır.

Hayattaki nimetlerin değeri de, zorlukların açık ve koyu gölgeleri olmazsa, hiç bir zaman bilinmeyecektir. Eğer bütün ömür boyu hastalık olmasa sağlığın tadı hissedilmez, değeri

anlaşılmaz.

Sıtma ateşi ve şiddetli bir baş ağrısı çekilen bir gecenin ardından sabaha iyileşmiş, baş ağrısı dinmiş olarak çıkan bir insan, sağlığın lezzetini çok güzel hisseder ve acılar içerisinde kıvrandığı o buhranlı geceyi hatırlayınca cevher kıymetindeki sağlığın değerini anlar. Aslında monoton bir yaşantı, velev ki en müreffeh düzeyde dahi olsa, yorucu ruhsuz ve ölümcüldür. Birçok müreffeh insanın, zorluklardan uzak bir yaşantı sebebiyle, ya intihar etmekte olduğu veya devamlı kendi hayatından şikayet ettiği görülmüştür. Siz zevkli hiç bir mimar bulamazsınız ki, bir salonun duvarlarını, bir zindanın duvarları gibi monoton bir şekilde yapmış olsun. Bilakis, salonun duvarlarını çeşitli nakış ve şekillerle süsler.

Sonra, niçin tabiat alemi bu kadar güzeldir? Ormanlarla kaplı dağların tepesinden aşağı doğru

küçük ve büyük ağaçların arasından yılan gibi süzüle, süzüle akan bir nehir niye bu kadar güzel ve gönlü ferahlatan bir manzara arz etmektedir-

Bunların açık bir delili, monoton olmamasıdır. Işık ve (gölge) karanlık nizamı, gecenin ve gündüzün oluşunun (Kur'an muhtelif ayetlerinde bunun üzerinde durmuştur) önemli neticesi de, insanın hayatındaki monotonluğu sona erdirmektir. Çünkü eğer güneş, monoton bir şekilde göğün bir tarafındaki dünyanın karşısına asılmış olsa idi, ne değişiklikler görülür ve ne de akşam batışının kızılığı olurdu. Diğer sorunlar bir tarafa, insanlar çok kısa bir müddette yorulurlardı. Bundan dolayı bunu kabul etmek gerekiyor ki; en azından bir kısım zor olaylar ve müşküller bu felsefeyle haizdir ve bunlar geri kalan diğer yaşantıya ruh verir, onu tatlılaştırır ve tahammül edilecek bir hale getirir. Nimetlerin kıymetini aşikar bir şekilde ortaya koyar ve insana elindeki nimetlerden faydalananarak onlardan en güzel bir şekilde nasibini alabilmesine imkan verir.

İnsanın Oluşturduğu Sorunlar

Bu bahsin sonunda değinmeyi zorunlu gördüğümüz bir noktada şudur ki, bir çok insan bu sorun ve zorlukların sebebini tespit etmede hataya düşüyor. Zalim, zorba insanların eliyle ortaya çıkan zulümleri yaratılış nizamının adaletsizliğine, insanın başıboşluğunu da, yaratılış nizamının başıboşluğuna yorumluyor Mesela; bazen derler ki, "Neden her darbe yaralı ayağa gelir", Neden depremle şehirlerde az bir zarar verirken, köylerde çok kurban alır ve büyük bir grup insan yıkıntıların altında kalır? Bu nasıl adalettir?

Eğer bir belanın musallat olması irade edilmişse, bu kısmet niye eşit olarak taksim olmuyor?

Neden her zaman sorun ve zorlukların çoğu ve en ağırı mustazafların üzerine iner? Neden salgın hastalıklardan, en fazla bu kesim nasibini alır? Tabii ki bunları söylerken, bunların hiçbirinin Allah'ın adaletiyle ve yaratılışla bir alakasının olmadığından, bunların hepsinin insanların birbirine zulmünden kaynaklandığından gafildirler. Eğer köylüler, şehirlielerin zulmü sebebiyle fakir kalmamış ve şehirler gibi sağlam binalar yapmış olsalardı, neden zelzele şehirde az bir zarar verirken, köylerden fazla kurban almış olsun? Ama, köylülerin çoğunlukla çimento dahi karışmamış, çamurla birkaç ağaç parçası ve taşların üst üste dizilmesiyle oluşmuş evlerinin şiddetli rüzgar veya hafif bir deprem karşısındaki durumu, elbette bundan daha iyi olamazdı! Fakat bunun Allah'ın adaletiyle ne alakası vardır? Bizim de tenkitte bulunan o şair gibi olmamız lazım:

"Birine vermişsin yüz naz ve nimeti,

Kidiğerini de zillet toprağına oturtmuşsun.

Birini saraya yerleştirmiş, diğeri kulübede bırakmışsın."

Bu tenkiti, toplumdaki dengesiz ve eşit olmayan ters düzene yöneltmek gerek. Toplumdaki bu adaletsizliği düzeltmek, mahrumiyet ve fakirlikle mücadele etmek, mustazafların hakkını vermek

gerekir ki, böyle haksızlıklar zuhur etmesin. Eğer toplumun bütün tabakaları beslenmeden, temizlikten, sağlık ve tedaviden eşit miktarda faydalansalardı, kuvvetli ve dirençli olurlardı. Halbuki zulme dayalı bozuk düzen ve adaletsiz bir toplumda imkana ti elinde tutanlar evindeki kedi-köpeğe bile tıbbi muameleyle tabi olacak imkana kavuşurlar. Diğerleri ise, kendisi için bile, en basit tıbbi imkan veya temizliğe sahip değildir. Bu yüzden, zorluklar sahnesinde, en büyük darbeyi yer. Böyle düşünerek bu meseleleri, Allah'a yöneltmektense, kendimize yönelmemiz daha doğru olur.

Zalime: "zulüm etme", mazluma da "zulmedilmeye razı olma" demeli ve toplumdaki bütün fertlerin tıbbi, sıhhi, gıda, mesken, kültür, talim ve terbiyede eşit miktarda hisse sahibi olması hususunda gayret sarf etmeliyiz. Kendi günah ve hatalarımızı yaratılış nizamına yüklememiz lazım. Sormak gerek; Allah bize ne zaman böyle bir nizamı yüklemiş veya böyle bir nizamı tavsiye etmiştir?

Elbette O bizi hür yaratmıştır. Öyle ki, hürriyet bizim için bir tekamül ve ilerlemenin sembolüdür. Fakat, işte bu hürriyeti kötüye kullanan ve başkalarına zulmetmeyi normal gören bizleriz. Bu zulmün neticesinde, içtimai düzensizlikler zuhur etmektedir. Maalesef bu hata, bir çoklarının yakasını bırakmamıştır. Hatta, bunun örneklerini meşhur şairlerin şairlerinden dahi görmek mümkündür. Kur'an-ı Kerim kısa ve büyük manalarla dolu bir cümlede şöyle buyurur: "Allah insanlara hiç zulmetmez, fakat insanlar (kendi) kendilerine zulmediyorlar." (Yunus, 44) Bu tertiple şerler ve felaketler felsefesinin sonuna ulaşıyoruz. Her ne kadar bu noktada söylenecek söz çok ise de, böylesi kısa bir araştırma için bu söylenenler yeterlidir kanaatindeyiz.

CEBİR VE İHTİYAR (İRÂDE) MESELESİ

Allah'ın adaletiyle yakından ilişkisi olan meselelerden biri de cebir ve ihtiyar meselesidir. Çünkü Cebriye fırkasının iktidarına göre, İnsani gidişatı da, sözlerinde ve amellerinde, ihtiyar (seçme) hakkına sahip değildir. Ve onun azalarının hareketi de, bir arabanın hareketi anında dönmek zorunda kalan bilyelerin hareket etmesi gibidir. Öyleyse şu sual ortaya çıkar ki, bu akide, ilahi adaletle ne kadar uyum içindedir. Belki de buna dayanarak; Eş'ari gurubu (daha önce de zikrettiğimiz akli yola iyi ve kötünün bilinebileceğini inkar eder mezhep) cebri kabul edip adaleti inkar etmişlerdir. Çünkü, cebri kabul etmekle artık "adalet" meselesi anlamsız kalmaktadır. Bu konunun aydınlatılması için de, bir kaç mevzuu dakik bir incelemeye tabi tutmamız gerekecek

Cebir İnancının Kaynağı

Herkes kendi varlığında karar verebilme hürriyetine sahip olduğunu hisseder. Mesela, filan kişi filan arkadaşına maddi yardım yapar veya yapmaz, susadığı zamanda önüne konulmuş olan

suyu içer, istemese içmez, yahut kendisine karşı kötü bir şey yapan birisini isterse affeder
istemese affetmez.

Herkes, hastalık ve yaşlılıktan dolayı titreyen kendi iradesiyle hareket etmekte olan bir elin
arkasındaki farkı bilir.

Hür irade hissi insanda umumi bir his iken, neden, bazı insanlar cebir inancını seçmişlerdir?
Elbette bunun çeşitli sebep ve delilleri vardır. nemli delillerden birisini burada hatırlatalım, o da
şudur: İnsan, çevrenin, fertlerinin üzerinde etkiler bıraktığını görür. Terbiyede diğer bir unsurdur.

İrşat, telkin ve içtimai kültür de, şüphesiz insan üzerinde etkili birer unsurdur. Bazen iktisad
durumlarda insanın hareketlerinde bir ölçü olmaktadır. İrsiyet de yine bir diğer unsurdur. Bu
faktörlerin toplamı, insanın kendiliğinden bir ihtiyar (seçim) hakkı olmadığını, bilakis i ve dış
güdülerin elele verip onu çeşitli teşebbüslere sevk ettiğinin zannedilmesine sebep olmaktadır.

Öyle ki sanki bu unsurlar olmasa, bizden bir amel sadır olmayacağı düşünülmektedir. Bu gibi
durumlar evre, iktisad, eğitim, öğrenim ve içtimai şartların toplam cinsinden sayılabilir. Bütün
bunlar, felsefenin cebir ekolü üzerinde durmasına sebep olan konulardır.

Cebriyelerin Hata Ettikleri Asıl Nokta

Böyle düşünceler bir noktadan gafildirler o da şudur: Konu "sebepler" ve noksanlıklar değildir.
Konu "btnllkler" dedir. Diğer bir tabirle, hiç kimse çevrenin, kültürün ve iktisadi etkenlerin
insanın düşünce ve hareketleri üzerinde olan tesirini reddedemez. Ama bütün bu etkinlerle
birlikte yine de nihai karar verme bize aittir. Zira biz, yanlış ve bozuk olan şahlık düzeni gibi
zalim ve diktatör bir düzende dahi aydınlığı hissedebiliyorduk. O zamanda sapma ve inhiraf
ortamı mevcuttu, fakat istediğimiz zaman rüşvet yemez, fesat merkezlerine gitmez ve
sorumsuzca davranmaya bilirdik. Bundan dolayı, sürükleyici unsurlar meselesiyle, asıl sebepleri
birbirinden ayırmak lazım. Buna delil olarak, çok insan vardır ki, basit bir aileden gelmiş, bozuk
bir kültürle yetişmiş veya münasebetsiz bir irsiyetten kaynaklanmış olmasına rağmen, kendi
yollarını her olumsuzluktan ayırmış, hatta o çevreye karşı ayağa kalkmış ve inkılp bir tavır
takınmışlardır.

Her insan zamanın kültür ve propagandası altında yaşar. Herkes erevesiyle uyum sağlar, hiç
kimse yeni bir evre için uğraşmazdı. Bütün bunlar, yukarıda zikredilen unsurlardan hiç birisinin
insanın geleceğini tayin eden asıl etken olmadığını ve insanın hareket rotasını çizen asıl etkenin
insanın kendi iradesini ortaya koymaktadır.

Buda şuna bağlıdır; Sıcak ve yakıcı bir yaz gününde Allah'ın emri ile vücudumuzun zerreleri su
isterken, biz hakkın emrinde itaat için bütün bu isteklerimizi görmezlikten geliyor ve oruç
tutuyoruz. Başka birisi bunlara hiç kulak vermeyip oruç tutmayabilir de.
Netice olarak,bütün ölçü ve etkenlerin arkasında istikbali tayin eden en etken unsurun, insanın

irade ve azmi olduğu açıktır.

Cebir Mektebinin Ortaya Çıkmasında Tesirli Olan İçtimai ve Siyasi Etkenler

Gerçektende cebir ve ihtiyar meclisi tarih boyunca bir çok su istimallere maruz kalmış, bir dizi yan etken cebir akidesine sığınma ve insan iradesinin hürriyetini reddetme istikametinde tesirli olmuştur. Bunlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz.

a) Siyasi Etkenler

Bir çok zorba ve bencil siyasetçi, müstaz'afların inkılap meselesini söndürmek için bu yola baş vurmuşlardır. Şöyle "Biz kendiliğimizden seçme (ihtiyar) hakkına sahip değiliz. Bizim geleceğimiz takdir ve cebrin elindedir. Eğer bir gurup emir (yönetici) diğer bir gurup da esirse, bu kaza ve kader veya tarihin cebridir. Böylesi bir fikrin ne derece kitleleri uyuşturup, emperyalizmin siyasetlerine yardım edeceği açıktır. Halbuki geleceğimizi tayin etmek kendi elimizdedir. Kaza ve kader de asla cebir manasında değildir. İlahi kaza ve kader bizim hareket irade iman ve gayretlerimize göre tayin edilmiştir.

b) Psikolojik Unsurlar

v Halsiz, tembel ve zayıf kişiler vardır ki, çoğunlukla hayatta yenilgiye uğrarlar, her halükârda tembelliklerinin veya hatalarının yenilgilerine uğrarlar, her halükârda tembelliklerinin veya hatalarının yenilgilerine sebep olduğunu itiraf etmeye yanaşmazlar. Bu acı hakikati inkar için, kendilerini temize çıkarma yolunda cebriliğe başvurup kendi günahlarını, zorla kaderin boynuna yükler ve bu yolda aldatıcı bir teselli bulurlar. Derler ki: "Ne yapabiliriz? Şansımızın kilimini ilk günden siyah dokumuşlar, Zemzem veya Kevser suyuyla beyazlatamayız ki? Biz çalışmak ve uğraşmakla meşgulüz ama şans yar olmuyor ki!

c) İçtimai Etkenler

Bazıları hür olmak ve kendi başıboşluklarını sürdürmek istiyorlar. Akıllarına gelen hangi hayvani günah olursa, icra etmek ve aynı zamanda da kendilerinin günahkar olmadıklarına inandırmak, toplumda kendi günahsızlıklarını kabul ettirmek isterler, Bu hedeflere cebir akidesine sığınarak ulaşırlar.

Yine nefislerinin heveslerine uymayı, biz kendiliğimizden seçme kudretine sahip değiliz, diyerek yorumlarlar. Fakat iyi biliriz ki, bunların hepsi yalandır. Hatta bu meseleleri ortaya atanlar dahi bu özürlerinin geçersizliğine inanırlar. Fakat lezzet ve menfaat bunların hakikati açıkça söylemekten alı koyar.

Binaenaleyh, toplumu sağlamlaştırmak için, emperyalizm ve sömürgeciliğin aleti, yenilgileri yananla örtme ve toplumda fesadı yayan bir unsur olan cebir fikriyle ve zorunlu kader inancıyla .savaşmak gerek